

טור' פורמנסקי משה

173144

בן בריינדל ויעקב

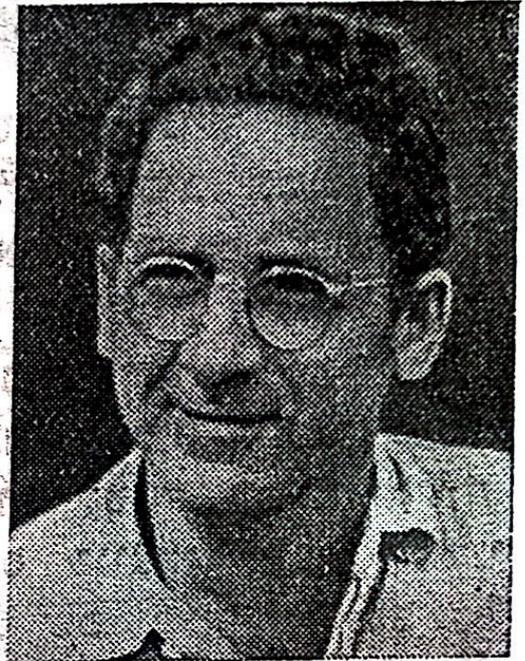
נולד ב-א' במרחשוון תרס"ז 10.10.1906

שרת בגדוד "גדעון" (13)

נפל ב- 11.4.1948

בחילופי ירי במשמר העמק.

פורמנסקי משה

בן יעקב ובריינדל. נולד ביזם א' במרחשון תרס"ז (20.10.1906) בוארשה. בירת פולין. קנה לעצמו השכלה גבוהה. מנעודיו חבר תנועת "השומר הצעיר". התבלט ב"קן" התנועה בוארשה וברבות הימים עמד בראש התנועה בפולין. בשנת 1930 עלה לארץ והצטרף לקיבוץ משמר-העמק. התגבר על קשיי הקליטה בקיבוץ הותיק עד שהיה לאחד מחבריו המרכזיים. כשרונו לנתח תהליכים חברתיים ולחדור

לעומק הדברים עשאהו לאחד מהוגי-הדעות של תנועתו. נתמנה למזכיר הקיבוץ הארצי ואחר-כך נשלח לארצות-הברית. בשנת 1936 חזר מחוץ-לארץ לקיבוץ וב-1939 יצא שוב עם אשתו בשליחות התנועה לארצות-הברית ועשה שם שבע שנים.

בפרוץ מלחמת-השחרור השתתף באופן פעיל בהגנת משמר-העמק. ב-11.4.1948 נמצא בעמדה קדמית מול הכפר רוביה-פוקה. כשחזרו אנשי העמדה מכיבוי דליקה ניתכה עליהם אש ומשה נפגע משני כדורי רובה. נקבר במשמר-העמק. השאיר אחריו אשה, אלישבע. "אינטלקטואליסט מובהק ואיש המדע — שילב בלבו עממיות שרשית". הוא עקב בשעתו אחרי תהליכי חיי החברה ביהדות האמריקנית ומתח ביקורת חריפה על באי-כוח האינטליגנציה שנקטו בתורת "ריבוי התרבויות" ואמרו לפתח תרבות לאומית ללא קשר עם טריטוריה מיוחדת או כלכלה מיוחדת. מקצת מדעותיו נתפסמו בשורת מאמרים ב"על המשמר". מהספדו של י. שפרינצק בישיבת הועד הפועל של ההסתדרות: "היה חבר עדין-רוח, עושה עבודת-חן. נפל על משמרתו... הכרתיו עוד בעבודה בפולין ועבודתו החשובה באמריקה... לב רבים, מוקירים וידידים, התכווץ לשמע בשורת מותו. זכרו יישאר בתרומה שתתם לחיי תנועת העבודה ולחיי הציונות המגינה על עצמה".

באימון ובשגרה

ארוכה, עקובה מדם וקשה, היא "דרך הקרבות של החטיבה"; עשרות אתרי-קרב, מאות פעולות ומבצעים ואלף ומאה חללים; הם עדות נאמנה ומכאיבה למורשת-הקרב, להיסטוריה הצבאית, לפעילות המבצעית... ויחד עם זאת, רבים וטובים מכין רבבות יוצאי החטיבה, הזוכרים בנוסטלגיה ובאהבה את תקופת שרותם הסדיר, כלוחמים ומפקדים, לא התנסו בקרב, לא ידעו מלחמה! כל תקופת שרותם היתה ב"אימון ובשגרה". לאלו שבסבב שנתי קבוע היו "עולים לקר" "יורדים לאימון", יוצאים ל"רגילה" ל"נופש" ול"תעסוקה"; לאלו שלא נטלו חלק בקרב, וגם לא עברו את הגבול באיזון חדירה או פשיטה, לא פגעו באויב, וגם לא חילצו חבר פצוע תחת אש, וגם לא קיבלו צל"ש וכל שרותם הצבאי היה מבט"ש לבט"ש, לכל אלו, הפרק הזה מוקדש...

רק תשאל, ותראה איך הם זוכרים, ואין זה משנה אם שרתו בחטיבה בשנות החמישים או בשנות השמונים; בימי תש"ח, "קדש", ששת הימים או יום הכיפורים; במלחמת ההתשה ובמרדפים, במבצע ליטאני או של"ג במלחמת לבנון או ב"שטחים"; אם תשאל ותבקש הם יספרו בהתלהבות ובשמץ געגועים על אותם הימים; על סיור-בוקר, וה"סיור האלים", על התצפית והמארב, על נווט-הלילה ושגרת המוצב... ויעלו על נס את החברות והאחווה, ותחושת ההשתייכות והגאווה, בפלוגה, בגדוד, ובחטיבה!

הם זוכרים היטב, כל דורות הלוחמים, את המ"פ המ"מ הסמל והרס"ר, את "המאהל" והשמירות, ההמתנה וה"שמועות", את הכוונות ואת ה"הקפצות" את המסדרים וה"יציאות"... כולם לקחו עמם עם כל הזכרונות את ה"קיטבק" הפק"ל והתד"ל, שקשינה מדים ודרגות, אפוד-מגן, שש"בש, קסדה ואין-ספור חוויות... על כן ראוי לספר על אותם אלפי לוחמים, שלא חסכו זיעה וכל מאמץ, וחזרו רטובים, מריצת-לילה, ממסע ממתוח, מעשרות אימונים; אימון "יבש" ו"רטוב", אימון-הפרט, ואימון החטיבה; אימונים בהגנה, בהתקפה, בהבקעה ובכל צורות הלחימה; ביעד-מבוצר, בשטח בנוי, במדבר ובהר... אימון בנגב, בגליל או ברמה, אימון בשת"פ עם שריון, תותחנים או עם הנדסה... מעבר שדות-מוקשים ולחימה בתעלות, לחימה בצוות-קטן, בחוליה ועם כל הפלוגה... עם חגור-קל, מימיה ורימונים, או עם חגור מלא, "חגור פילים", וקפל"ד. עם שכפ"ץ ו"פאוצים" ומחסניות מלאות "נותבים"... עם נשק אישי; "עוזי", "סטן" "צ'כי", "אפ"אן" ו"גליל", עם מגל"ד, ומק"כ, "בזוקה" ומא"ג, עם מרגמה... ועם כל שאר אמצעי-הלחימה... כי להיות ב"גולני" פרושו להתאמן עם כל הנשמה, ולשאת בגאווה את ה"כומתה החומה"...

להיות ב"גולני" פרושו להיות נהג או טבח או פקידה, בסיירת ב"עורב" בפלוגת-הקשר, פלוגת הנדסה, או ב"מפקדה"; להיות ב"גולני" פרושו להיות חובש, אפסנאי, ש.ג. או קשר, להפעיל אמל"ח מתוחכם ולעשות "עבודות רס"ר"... להיות בגולני פרושו לרוץ כמו מטורף, עם חגור-מלא וכובע פלדה, ב"יום ספורט", או במסע, ל"הכרת החגור" ו/או ל"קבלת הכומתה"... להיות בגולני פרושו גם לעמוד דום "כמו חיל", כמו קצין כמו לוחם בכל המסדרים, ב"מסדר בוקר" וב"מסדר השכמה", במסדר-המפקד, ובמסדר יציאה; טקס ההשבעה, וטקס קבלת הכומתה, טקס סיום קורס מכי"ם או קצינים, ומסדר-סיום של תקופת האימונים, וטקס זכרון שנתי לכל החללים... להיות ב"גולני" זו אכן חוויה, חוויה אמיתית של "אימון ושגרה"...

הגוף האנושי של החטיבה

הגוף האנושי של חטיבת גולני במלחמת העצמאות היה מגוון ורב-פנים. הוא מאפיין את "דור תש"ח" בארץ-ישראל של אותם הימים. מייסדי החטיבה, ראשוני לוחמיה ומפקדיה, היו אנשי ההתיישבות, עובדי אדמה מן המושבה, המושב והקיבוץ של מרחבי הגליל והעמקים, ובתוכם שומרי מסורת לא מעטים. אליהם נוספו במרוצת חודשי לחימה ארוכים בני עיר רבים ואף עולים חדשים אנשי גח"ל ומח"ל. ראוי לציין, כי בימי תש"ח היו בחטיבת גולני בחורות רבות, אשר שירתו בכל היחידות בתפקידים שונים, ורבות מהן פעלו כקשריות או חובשות קרביות. כבר במלחמת העצמאות היתה חטיבת גולני כור היתוך לילידי הארץ ולבני העליות השונות. בסיכום המבוא שכתב נחום גולן לספר "אילן ושלח" נאמר: "...צמחנו בגוף הגלילי ובמישורי העמקים, ובמרחבי הנגב החבנו אופקים – התבגרנו. ההתיישבות בעמקים ובגליל היא שנתנה לחטיבה את צביגונה וחותמה המיוחד, וממנה ספגה את ערפיה, כי על כן היתה החטיבה כפרית ונאמנה לערכים שינקה בגושי התיישבות אלה. ציינו אותה תכונותיו של עובד האדמה ויושב הכפר: עקשנות, צמחנות למשימה, שורשיות ושקט..."

אם יש חיבה בעולם
הרי שכולה שלך...
אם יש תקווה בעולם
היא ניתנת לך...
אם יש אהבה בעולם
היא מוקדשת לך...
אם יש נצח בעולם
הוא לך - בתקווה...

חייל בתש"ח

הקרבת השתתף ונפל משה ז"ל משמר העמק

משמר העמק, כישובים אחרים במרחב-גולני, השתלבה במערכת המגן של הנפה, נפת-לוי, כשהחל קאוקג'י, ב-4 באפריל 1948, לתקוף את משמר-העמק, הזעיקו הנפה והחטיבה כוחות לעזרה. כוחות אלו לא הספיקו כדי להשליך את קאוקג'י הרחק אל בסיסי-מוצאו, משום שמעטים היו, כיון שהחטיבה היתה אז בראשית התארגנותה, וכוחותיה, הקטנים לפי-שעה, היו מתוחים בין נקודות-מוקד רגישות נוספות שהיו במרחב, כמו טבריה ועוד. אך הספיקו כוחות אלו, יחד עם אנשי-המשק, לבלום את ההתקפה בשני ימיה הראשונים, ואלו בימים הבאים הגיע הגדוד הראשון של הפלמ"ח ואתו יחד יחידות של החטיבה, "כרמלי" ו"אלכסנדרוני" — פתחו בהתקפות נגד שהביטו את קאוקג'י והרחיקוהו חזרה אל בסיסיו שב-משולש.

משמר העמק

ארבעה באפריל.

קבוצת הסיור שיצאה מן המשק הרגילה, כי במנסי (2.5 ק"מ דר'זמז) מתקבצים ריכוזי צבא סדיר, מכוניות, "הסהר האדום" וכו'. הידיעה הועברה מיד אל מפקדת הנפה. לא עברה מחצית-שעה ובאה הודעה על 7 תותחים מוצבים בסביבה. רצים-מקשרים היוו את הקשר בין הנקודה וקבוצת הסיור ביער. בזו אחר זו באו ידיעות על הצבת מרגמות על "הר-הגעש", על ריכוזי אויב ברובייה-פוקא ונרנריה.

מפקדת הנפה ביקשה להפריע תכונה זו ויוזמה לסכלה על ידי התקפה עורפית מצד הרי אפרים. ישובינו שבהרי אפרים נצטוו, אָמנם, לעמוד הכן, אך מאין תוספת כוחות מספיקים לא בוצעה הפקודה. האויב השלים את הכנותיו באין מפריע.

בשעה זו נמצאו במשמר העמק 600 נפש, חצים ילדים, כל העובדים הוחזרו מן השדות, הילדים והוקנים הוכנסו אל מתחת לגגות בטון. הלוחמים — בעמדות-ההגנה, בשעה 4.50 החלה ההרעשה. היא הצטיינה בעצמה רבה. לא נוכל להעריך את מספר הפגזים שהומטרו על הנקודה במשך שעות אחדות. בחיפוי ההרעשה נמשכה התקדמות חיל-הרגלים מרובייה-פוקא ונרנריה. אותה שעה הופיעו בכביש 6 משוריינים, התקדמו והגיעו עד גבול המשק. גם הם המטירו ממכונות-יריה אש לחפות על חיל-הרגלים.

התכנון הצבאי של האויב היה מצוין... הוא הלך מחלקות-מחלקות, בנות 40 איש כל אחת. יחד כ-400 איש. בחיפוי-אש של ארטילריה ומשוריינים שירו בזויות בטחון — נתנו לחיל-הרגלים את האפשרות להתקדם בבטחון עד גדר המשק. הגברנו את עצמת האש. לא יכולנו להעריך את יעילותה גם נגד משוריינים.

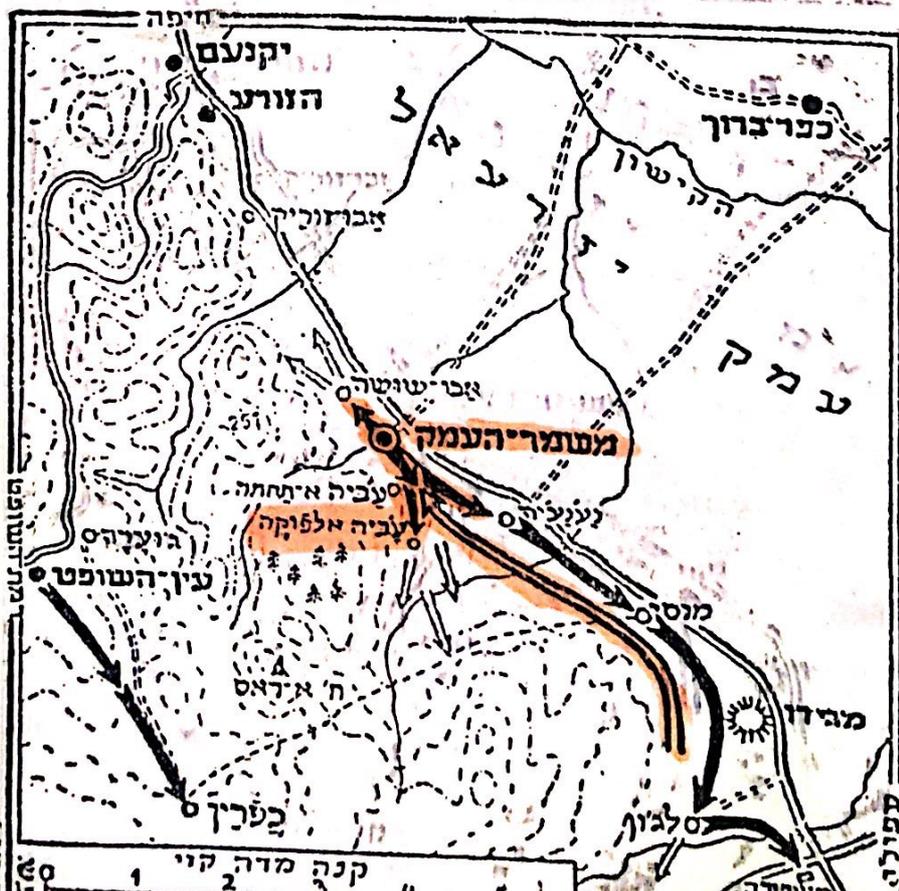
מחלקות האויב התקדמו, ירדו לואדי, נעלמו מן העין. הפעלנו את המרגמות בנות שני אינטש, אשר לא יכלו להזיק היוק כלשהו. ואף על פי כן תקפתם בהלה, ונסוגו. הטלפונים נותקו. בזכותן של תעלות-הקשר ורצים אמיצים שמרנו על המגע בין העמדות.

השמש שקעה. היינו מוכנים להתקפת-מישרין. (עדין לא ידענו, כי אין הם לוחמים בלילות). ריכזנו את כוחותינו בכל התעלות וחיכינו להסתערות. נגד המשוריינים לא היה נשק מתאים. גם בקבוקי-מולוטוב לא היו לנו. הזדיינו במה שהיה: רימונים, וחיכינו להם. ההסתערות לא באה. שמענו קולות, צפצופי משרוקיות, ירינו לעומתם. הם לא ענו. ליד הגדר נשמע רעש חשוד. נורק-רימון. הושלך הס. למחר הוברר, כי הגיעו עד הגדר ואף ניסו לפרצה. הרימון הפריע את מלאכתם.

בשתיים אחרי חצות הגיעו ברגל כ-100 אנשי חי"ש מן העמק (מן היחידות הראשונות שהתגבשו ב"גולני"). משום-מה לא עשו הערבים דבר, כדי לנתקנו ולסגור את הדרך מצד זה. לאחר שהאנשים סעדו את לבם, נשלחו ליער, לשמור מפני חדירת האויב ליער, ולהתקיפו מן האגף אם תבוא הסתערות לפנות בוקר. ההתקפה לא באה.

היה זה לילה, שהצריך חשבון-נפש ופעילות ארגונית מוגברת. היו לנו הרוגים ופצועים. בניני-בטון, שבחסותם ריכזנו את הילדים ואת הוקנים, נתפצחו בקלות ע"י פגזי התותחים. החשמל נותק. המים נודהמו. עשרות פרות וסוסים ומאות עופות היו מתבוססים בדמיהם.

מפת הקרב

שני חדרים בצריף-העץ עלו באש, מעטים הבנינים שלא נפגעו, ואף-על-פי-כן היתה רוח החברים איתנה. הלילה לא הסתערו הערכים ולקראת היום החדש הננו חוזקים ורבים יותר. יש לעודד רוח זו, לשלוח מזון טוב בעוד לילה, — מי יודע מה ילד יום? יש הכרח לחדש את הקשר הפנימי ולהזרים חשמל אל המשדר. יש לשכנע את המוסדות בחוץ, כי אין זו התקפת-הטרדה רגילה. שכן הפעם הוטלו למערכה כל כוחות „צבא-השהרור“ הערבי, המבקשים לעצמם את הדרך לחיפה. ועל הכל: להודיע, כי אנו שולטים במצב שליטה מוחלטת, חברי מפקדת הנקודה מבקרים בקטעים ובעמדות, מחלקים תחמושת נוספת, מעודדים ומתעודדים על-ידי מגעם הבלתי אמצעי עם החברים.

הטיפול בפצועים היה לשיחת היום. חי בתוכנו רופא, מקרוב בא. הוא שירת בצבא האדום, נתנסה בנסיון קרבי ומקצועי. והוא עמד לנו. זמן קצר לפני המערכה העמיד הקיבוץ לרשותו צות עובדים, ובפיקודו הוכן, בבנין המקלחת, מרכז רפואי לטיפול בפצועים. המקלחת... בנין בטון דק עד מאד. בדרך מקרה לא נפגע. הפצועים הובאו בעיצומה של הפגזה כבדה, ורק המקרה הטוב שמר על נושאי האלונקות ונשואיהן.

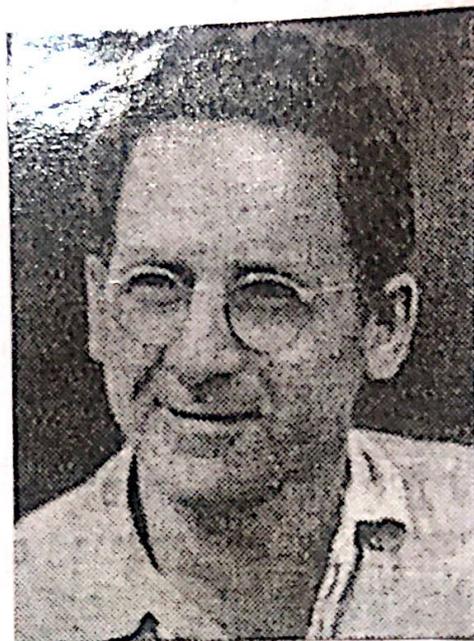
רבה היתה העבודה בערב הראשון ההוא. הרופא ניתח אחד-עשר ניתוחים, מאחר שדרך אל בית-חולים לא היתה לנו.

עם בוקר החלה הרעשה, שנמשכה, בעצמה רבה, עד ערוב היום. חיילי האויב נראים בכל המשלטים החולשים על הנקודה.

שליחי הצבא הבריטי הופיעו בשערי משמר-העמק, ובפיהם הצעת שביתת-נשק ל-24 שעות. ידענו כבר שהקרב עתיד להיות ממושך, ידענו, כי אין לנו מקלטים לילדים, וכי בניני הבטון אינם עשויים לעמוד בפני הפגזים. נוטים היינו לקבל את ההצעה ולהוציא מן החזית את הילדים על מטפלותיהם ומחנכיהם. תחילה העברנו את הפצועים אל בית-החולים המרכזי בעמק. והיתה זו הכרעה קשה, שהן הוכרחו לנסוע דרך קוי האויב. במבטח הבריטי לא בטחנו ביותר. אך לא היתה ברירה. היו לנו פצועים קשים, שנצטרכו לטיפול בבית-החולים.

פינוי הילדים נעשה למחרת היום. הפעם עמדנו בכל תוקף על כך, שניסע על פני השדות, ולא על פני קוי האויב. דרישתנו ניתנה לנו.

נשתרר שקט. איש איש דרוך בעמדתו. אנשי החי"ש מן העמק עוזרים בשמירה ובתפיסת עמדות נוספות ביער. לפני תום מועד שביתת-הנשק נודע לנו, כי קרב זה הוכר ע"י ההגנה כקרב מכריע על כביש חיפה, והוחל בריכוז גדוד פלמ"ח להתקפת-נגד. אותה שעה הגיעה שיירת מכוניות מן העמק והביאה חמרי-ביצור ואספקה וכ-50 פועלי „סולל-בונה“ לעבודה בביצורים.

**ת.נ.צ.ב.ה.
פרומנסקי משה
1906-1948**

...אתך נכבד את כולם
את יפה הכלות והתואר
כי רעות שבבנות, לעולם
לא תתן את לבן לשכוח.
אדבה וקדושת כבוד
את תשובי בנינו לפרוח.

חיים יאיר.

מתוך אכתבים

ניו-יורק, 24 פברואר 1942

קשה לתאר את הרושם המדכא שעשה עניין "סטרומה" על יהדות אמריקה. המכה היתה איומה, הרצון למרוח ולמחות הלך והתגבר. שום כוח בעולם לא יכול היה לעכב את תנועת המחאה החריפה שתקפה את היהדות. היו חוגים "אחראיים" שרצו לעכב את התנועה הזאת, לרסנה ולהכניסה לאפיק של אבל ושל "אל מלא רחמים". אולם נסיונות אלה לא הצליחו. במקום תפילות בבית-הכנסת התקיימו אסיפות-עם גדולות (בניו-יורק בלבד התקיימו שלוש: מטעם פועלי-ציון-ימין, מטעם מועצת הנוער הציונית ומטעם האמרג'נסי קומיטי). בהן התבטא האבל העמוק והמחאה החריפה. לז' היינו יכולים לשמור על אוצרות המרץ העממי הנגלד באסיפות עממיות גדולות אלו ולז' היינו יכולים להכניסו לתוך אפיק של מלחמה פוליטית ציונית מתמדת — הרי היינו יכולים, למרות המכות הפוליטיות הגדולות, להביט בבטחון לעתידנו. לדאבוננו אין המצב כזה. הציונות האמריקנית פוחדת מפני צלה ופוחדת שתנועת המונים תהרוס את ההזרבעיות העדינות של הפורמולות הפוליטיות שלה. היא פוחדת ליצור "המך ציוני" והאמת תיאמר — היא הצליחה: אין עוד המך ציוני בארצות-הברית...

(מתוך מכתב למזכירות הוועה"פ של הקיבוץ הארצי)

ניו-יורק, 26 פברואר 1942

אל כל השליחים באשר הם שם! אנחנו הלא החלטנו להמשיך בעבודתנו בכל התנאים. למעשה אין זו החלטה, זו גם לא היתה דרושה. זה קר פנימי של חיינו כחברי תנועה ושליחים. נמשיך!

רק לפני כמה רגעים שמעתי את הידיעות האחרונות בראדיו. צבאות רזמל נמצאים 130 מילין בתוך מצרים, התכונה גדולה לקראת הקרב המכהיע' על סואץ. הידיעות המגיעות מהארץ אחרי נפילת טוברוק מספרות על תנועת-גיוס גדולה בכל הישוב ועל הכוננות

החכמה והפקחות חתומים היו בדמותו של משה. הוא ידע זאת היטב. אולם לא פעם עקבתי אחרי תנועת ידו בשעת שיחה או בירור; מרעידה היתה ידו ומגלה התרגשות ואימת הציבור, שהמלה לא נתנה להן ביטוי, בתצחוק ידידותית היתה מלווה את יחסיו עם רבים בתוכנו.

עתה נפל משה ואיננו. כיסתה רוח הקרב על ההתרגשות שאחזה במחנה... ושוב מתנהלים החיים לקצב החיים ואחד יקר, מסור ודגול איננו עוד אתנו.

הימים ימי מלחמה ואין יודע מה צפוי לנו ביום מחר. מאחור רינו מערכה חמורה. עמדנו בה חזקים ונאמנים. פקדו אותנו אסונות ושכלנו חברים יקרים, נפצעו חברים ויש בהם שסבלם אינו בר-חלוקה. רב ההרס בכל אשר תפנה עינך. לנו, לבני הבית, היו הימים האלה לא רק ימי נצחון של המערכה על משמר-העמק. מתחת לפני השטח מפעמים העצב והחרדה והאבל על דמויות יקרות שנפלו. אך הכרח הוא שנוכל להם, למען אמת חיינו, למען המשך הדרך, למען זכר היקרים.

כותבים לזכרו

משה פורמנטי

(מתוך דברי מ. תלמי באסיפת-זכרה במשמרהעמק ביום השלושים)

בחצות-לילה נכרה קברו של משה. שעת-חצות היתה אז וכיתת רובאים בלבד צעדה אחריו ארוגו. נשארנו בעמדות מוכים ודמומים הליווינו את משה כל אחד בזכרונותיו הוא. זכרתיו אז מימים רבים, מתקופות שונות, ממהלך בדרך של עשרים שנה ומעלה — מאז הכרתיו.

בבית יהודי אמיד ועממי התחנך משה, ברחוב מסחרי סואן של וורשה היהודית. זאת היתה פראנצי'שקאנסקה — קצה האחד נוגע בנאלווקי הידועה, והשני — בוורשה העתיקה, הרומנטית. נחתכה בה דרך ימינה לגימנאסיה העברית בפתחו של רחוב יהודי מתבולל, עת זרועו השמאלית הובילה לשדה רחבי-ידיים, אשר נהפך לכיכר-משחקים לנוער השכונה היהודית, שלא זכה למגרשי-אספורט. זאת היתה פרשת-דרכים אופיינית בשביל הצעיר היהודי בוורשה בשנות העשרים. כאן צמח האיש וספג לתוכו בליל צלילים וריחות, חוויות ודמויות, וכל שנות חייו נשאר נאמן למחוז-ילדותו זה. בדמותו נתמזגו עממיות יהודית שרשית, אהבה לאדם היהודי, לשפת אידיש ותרבותה, לניגון החסידי — בראייה מפוכחת את הרחוב היהודי על בעיותיו, צרותיו ופגעיו. וכל זה מתוך אספקלריה של אותה פרשת-הדרכים.

לא קלה היתה דרכו של משה לתנועה החלוצית. איש האינטלקט היה. בעודו צעיר לימים השתקע בעולם הספר וכן נשאר כל ימי חייו הגגה-דעות ועצמאי במחשבתו. שח לי פעם לפני שנים: אתם הגעתם למארכסיזם דרך מדעי החברה, ואילו דרכי תובילה מן הפילוסופיה. כאשר רבים באותה התקופה התלבט בהכרעה על דרך ההגשמה המלאה ועמד לו מצפוננו של אדם לוחם, הלומד מהחיים למען החיים. ומשהגיע להכרעה לא ידע עוד נסיגה. תוך תקופה קצרה הפך לאחד האנשים המרכזיים בקן הוורשאי והתנועה הפולנית כולה. ראיתיו מקרוב ומרחוק, כחניכו וכחברו, והוא תמיד שופע מרץ, יזמה, הומור ותבונה ודבוק בכל לבו בתנועה, בגורלה ובעתידה.

היא היתה במרכז חייו; הן בפולין, הן במערב-אירופה, שם פעל בשליחותה.

אך מיחד במינו הוא מקומו בתולדות התנועה באמריקה. שפעמיים עשה בקרבה בשליחות. הוא לא נמנה על שליחים המש-תחררים מעול הדאגה לתנועה כתום השנתיים לשליחותם. קשור היה בתנועה האמריקנית, ער לגורלה, מעורה בבעיותיה עד יומו האחרון. שבועיים לפני מותו ביקר באחד הקיבוצים מיוצאי אמריקה, לאחר ששמע על קשיים בחייו. הוא עקב אחרי המתרחש בתנועה, התעניין בכל מכתב, בכל קו, בכל מועצה ולא פסח מלתכנון תכניות גדולות לתנועה האמריקנית בעתיד. לא פקפקתי בכך, שיבוא יום בו יתייצב משה מחדש במערכה זאת. לאחר שליחותו הראשונה, שנתיים לפני מלחמת-העולם, היה מוכיח בלי הרף: אמריקה — זו מחצית היהדות. הוא ניתח באומץ ובאכזריות את בעיותיה של הגולה, חזה את אסון אירופה ותבע מעשיות לגבי הנוער שמעבר לים, ראה בכך יעוד גדול; את עצמו ראה כאחד מנושאי הנאמנים ולא נרתע מקשיים...

מאחורי הופעתו החיצונית הסתתר עולם של הרגשות, שלא על נקלה היה משה מבטאו. דרכו בקיבוץ היתה מלווה היאבקות ממושכת, אך תמיד ראיתו מאמין בצדקתה ובוטח שימצא את דרכו ומקומו בקיבוץ. והחיים הצדיקו את אמונתו. הוא הלך מאתנו בתקופה, בה עמד בתפקיד חברתי המרכזי חוטים רבים בחיינו, כשהוא מוקף אמון, הערכה וחיבה. לאחר שבע שנות שליחותו — והוא כבן ארבעים — חיפש מחדש את דרכו לעבודה מאמץ בלתי-רגיל הוא, ומשה עמד בו בכבוד, כאדם הצועד בעקיבות בדרכו בחיים.

אותה המזיגה בין עממיות ואינטלקט ליוותה אותו גם בתפקידו בבית: באהבתו את הבית ובהערכת דרכו, ביחסו הבלתי-אמצעי לחבר ובכשרונו להבחין תהליכים חברתיים בחיינו. מדי פעם הקשבתי לתפניותיו ולדבריו ונחרתה בזכרוני שיחה ערה מלפני שבועות מספר על גורל חבר בתוכנו. כשקם משה לסכם את השיחה דיבר במתינות אך בזעם, תבע מהציבור יחס ליחיד בתוכו. דבריו היו חריפים ועם זאת לא פוגעים, כי מורגש היה משקלם, מורגש היה שדבריו הקשים ניזונים מן האמונה העמוקה בחיינו הקיבוציים.

אלה שכאן לא ידעו טוב
אם לשחוק או לצעוק,
רק השתיקות צועקות מעצמן
הם ישנם בליבם של כולם
הם ישנם ויהיו לעולם
בחירור הנפלא,
בצרורות המקלע
בשתיקה ובבכי החם.

שום זיכרון לא יסלח
שום שיכחה לא תמחוק
שום אהבה לא תגליד עם הזמן.

"...לתת להם פאר תחת אפר..."

ישעיהו ס"א, ג

יִזְכֹּר

יִזְכֹּר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵיו וּבְנוֹתָיו
אֲשֶׁר חָרְפוּ נַפְשָׁם בַּמַּאֲבָק עַל הַמְּדִינָה בַדֶּרֶךְ
וְאֶת חֵילֵי צְבָא-הַגְּנָה-לְיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר נָפְלוּ בְּמִלְחָמוֹת יִשְׂרָאֵל.

יִזְכֹּר יִשְׂרָאֵל וְיִתְבָּרַךְ בְּזִרְעוֹ
וְיֵאָבֵל עַל זֵיו הָעֲלוּמִים וְחִמְדַּת הַגְּבוּרָה
וְקִדְשַׁת הַרְצוֹן וּמְסִירוֹת הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר נִסְפוּ בַּמַּעַרְכוֹת הַכְּבֹדוֹת.

יִהְיוּ גְבוּרֵי הַדְּרוֹר וְהַנְּצַחֵהוֹן
הַנְּאֻמָּנִים וְהָאֻמִּיצִים
חֲתוּמִים בְּלֵב יִשְׂרָאֵל לְדוֹר דוֹר.

